

УДК 342.727

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.50>**З. В. Байталюк**асистент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0009-0002-7055-3367

ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ДЕФІНІЦІЇ

Визначається, що право на свободу вираження політичних поглядів виявляється у можливості людини мати вільне волевиявлення щодо політичного життя держави, яке не шкодить іншим і загальному благу. Визначено: загальними рисами цього права є загальносоціальний, загальнодемократичний та природний характер, невідчужуваність, невід'ємність. Специфіка права на свободу вираження політичних поглядів полягає у тому, що воно як природне право не може піддаватися впливу чи тиску, оскільки неможливо контролювати внутрішній світ людини, разом з цим, коли йдеться про реалізацію даного права як суб'єктивного шляхом збору, використання, поширення інформації, в якій об'єктивуються думки, погляди та переконання людини, то за умови нанесення цим шкоди іншим людям чи загрози загальним благам вони можуть обмежуватись. Запропоновано право на свободу вираження політичних поглядів визначати як гарантовану законом можливість індивіда вільно збирати і акумулювати інформацію про різноманітні соціально-історичні умови розвитку конкретної політичної партії, політичного процесу, суспільства і держави і, на цій основі, формувати власну політичну позицію як систему політичних поглядів. Зроблено висновок, що право на свободу вираження політичних поглядів є базовою ознакою демократії, яка вказує на незалежність людини від державної влади і підпорядкованість держави демократичному суспільству. При повній реалізації цього права унеможлижуються ситуації інформаційної експансії зі сторони держави, що власне дозволяє членам громадянського суспільства мати, поширювати, обстоювати та пропагувати свої політичні переконання, погляди та думки щодо подій політичного життя, які відбуваються у державі.

Ключові слова: свобода, демократія, демократичне суспільство, свобода вираження політичних поглядів, право на свободу вираження політичних поглядів.

Постановка проблеми. В сучасному світі жодна людина не може існувати без свободи, свободи вираження своїх думок, переконань та поглядів. Така свобода стосується і політичної сфери. Важливо, щоб кожна людина могла вільно висловитись щодо політики, яка впроваджується у життя, власне самих політиків і державних діячів, які беруть відповідальність на себе за здійснення державного управління, або ж щодо можливих шляхів політичного курсу держави. Від ступеня реалізації цієї свободи залежить розвиток держави у демократичному напрямку. Адже обмеження, ущемлення свободи вираження політичних поглядів призво-

дить до встановлення антидемократичних режимів, за яких відбувається тотальне порушення прав людини. Тобто право на свободу вираження політичних поглядів слід розглядати як важливу базову цінність, якою людина володіє в силу факту народження. І якщо її відібрати, обмежити чи порушити, це означає йти всупереч законам природи. Без свободи у всіх її проявах нині неможливе повноцінне життя людини. Тому важливо поважати це право, не посягати на нього, а в разі порушення мати можливості для захисту та його відновлення. Однак практика надає чимало прикладів, коли право на свободу вираження політичних поглядів потурається, як пересічними громадянами, так і органами держави. Однією із проблем,

яка певним чином сприяє неналежному захисту цього права в разі порушення – відсутність універсальної дефініції, яка б розкривала загальні та специфічні риси даного поняття. Як відомо, чітке усвідомлення природи та сутнісних рис того чи іншого явища дозволяє більш ефективно розробити механізм його забезпечення та гарантування.

Відповідно **мета дослідження** полягає в з'ясуванні поняття та сутнісних характеристик права на свободу вираження політичних поглядів і сформулюванні на основі цього його дефініції.

Стан опрацювання проблематики. Незважаючи на те, що феномен «свободи» приваблював дослідників у різні часи розвитку нашої цивілізації і вже в античні часи мислителі звертались до з'ясування суті цього поняття, зокрема, Аристотель, Платон, Сократ тощо, у більш пізні часи це поняття було предметом дискусій таких видатних філософів, теологів і відомих громадських діячів, як Ф. Аквінський, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтескє, Ж.-Ж. Руссо, Е. Кант, Е. де Ваттель, Г. Гроцій, Т. Пейн, Дж. Адамс, А. Гамільтон, Т. Джеферсон, Дж. Бентам тощо, лише в минулому столітті це поняття дослідники починають аналізувати більш ґрунтовно, вирізняючи різні його грані. Особливо актуальним стає дослідження свободи вираження поглядів. Зокрема, в Україні протягом останніх десятиріч з'явилося чимало наукових праць у цій сфері, це доробки Бліхара М., Грищука О., Каттемана М., Коваленко О., Рабіновича П., Розової Т., Середюка В., Слінько Т., Тітка Е., Ярмол Л. тощо. Однак, незважаючи на підвищений інтерес вчених до окресленої проблематики, ґрунтовних досліджень, присвячених саме аналізу природи та сутності свободи вираження політичних поглядів наразі не достатньо. Об'єктивно виникає потреба у заповненні цього вакууму у юридичній науці.

Виклад основного матеріалу. Загальновизнано нині, що свобода – це найважливіша цінність людства. Щоправда, до визнання такої істини наша цивілізація йшла протягом багатьох століть. Лише наприкінці епохи Середньовіччя свобода як найбільш фундаментальне право стверджується на рівні перших конституцій і

поступово стає універсальним праволовинним стандартом для всього людства. Нині поняття свободи модифікувалось і трактується доволі широко, включаючи все нові грані: свободу пересування, висловлювання, вираження своїх думок та переконань. Поняття свободи зачіпає політичну сферу. Більше того, ступінь реалізації свободи вираження політичних поглядів вказує на рівень демократії у тій чи іншій державі.

Свобода вираження політичних поглядів проголошується на рівні основних законів зарубіжних країн та на міжнародному рівні практично у всіх міжнародно-правових документах, присвячених правам та свободам людини. Зокрема, Конституція України містить наступне положення: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» (ст. 34). Аналогічні положення притаманні і конституціям інших держав цивілізованого світу – США, Франції, Італії, ФРН, Польщі, Нідерландах, Швеції, Швейцарії, Болгарії, Румунії тощо. Щодо міжнародно-правових документів, то в Загальній декларації прав людини 1948, в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966, Європейській конвенції про захист основоположних прав та фундаментальних свобод 1950 фіксуються положення про свободу вираження поглядів, яку трактують широко, включаючи свободу вираження у тому числі і політичних поглядів.

При більш ґрунтовному аналізі відповідних положень зарубіжних конституцій та міжнародно-правових документів одразу стає зрозумілим, що вони носять вельми узагальнений характер. У жодному нормативно-правовому документі не дається визначення свободи вираження поглядів і свободи вираження політичних поглядів як її складової частини. Тільки йде фіксація цієї свободи і окреслюються випадки її законного обмеження. Більшість вчених пояснюють такий стан тим, що дане право стосується, передусім, внутрішнього світу людини. Контролювати чи впливати, зокрема, на процес мислення людини неможливо. Визначити певні рамки щодо реалізації даного права можна тільки щодо об'єктивованих думок,

поглядів та переконань у різних формах (до прикладу, людина висловлює свою політичну позицію у ЗМІ). Однак, як видається, гарантування, охорона і відновлення певного права максимально ефективно, якщо чітко усвідомлювати природу такого порушеного права. Тобто окреслення сутнісних рис того чи іншого правового явища дає змогу зрозуміти характер і ступінь порушення, а це в свою чергу дозволяє виявити ефективні шляхи для відновлення порушеного права. Тому власне нині визріла потреба у виробленні універсальної дефініції, як права на свободу вираження поглядів у загальному, так і права на свободу вираження політичних поглядів як її складової зокрема.

Сформулювати універсальне визначення «права на свободу вираження політичних поглядів», як видається, можна, використавши у комплексі такі методи наукового пізнання, як аналіз, синтез, індукція, дедукція та порівняння, що власне в кінцевому результаті дозволить досягнути поставленої цілі. Ґрунтовне дослідження кожного компоненту вказаного поняття дозволить з'ясувати специфічні риси свободи вираження політичних поглядів і дозволить сформулювати своєбачення цього юридичного поняття.

I. Перший компонент – «свобода». Як відомо, свобода має складну природу. У зв'язку з цим дуже проблематично з'ясувати її сутність і дати універсальне її визначення, адже вона стосується всіх сфер людського життя. Фундаментальною характеристикою свободи є те, що її неможливо звести до чогось іншого. Через свою особливу важливість і основоположний характер, питання визначення сутності свободи залишається завжди відкритим. За підрахунками окремих дослідників на сьогодні існує більше двохсот визначень поняття «свобода», що підкреслює її неоднозначний та багатовимірний характер [1, с. 3]. Це також підкреслює ще раз актуальність проблеми, а також її гостроту.

Дискусії про свободу, її зміст і природу ведуться у класичній філософії ще з Античності, коли філософи грецьких міст-держав в контексті питання правочинності рабства обговорювали, що таке «рівність людей», «політична свобода», «грома-

дянські права». Найвідоміші трактати про свободу належали авторству Платона і Аристотеля, в яких мислителі намагались визначити сутність свободи з огляду на особливості розвитку стародавнього світу. За тих часів лише вільні громадяни наділялись привілеєм свободи. Бути вільним означало не бути рабом, а тому свобода не визнавалась універсальною цінністю. Давньогрецькі ідеї вплинули на розвиток римської правової думки [2, с. 115-116]. В епоху Середньовіччя свободу починають трактувати як розумну волю, певну властивість волі, а не розуму. Трішки пізніше у період Відродження свобода розуміється як вільне розкриття здібностей індивіда в усіх сферах життєдіяльності суспільства без перепон та перешкод. В Новітній час свобода перетворюється із привілею вже в абсолютну цінність, яка виступає основоположною передумовою природних прав людини, які володіють невідчужуваним характером. Свободу починають розуміти як закономірний процес еволюції саморозвитку людини в історії, як свободу духу людини або як свободу її волі [3, с. 71-73]. При цьому вже також з'являється розуміння, що свобода не може бути абсолютною, свобода кожної людини обмежується свободою іншої людини та за певних обставин загальним благом.

При зверненні до Великого тлумачного словника сучасної української мови можна віднайти наступні визначення свободи, які і підтверджують вказані характеристики свободи: *це відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень; воля; перебування не під арештом, не ув'язненням, не в неволі; життя, існування і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд; можливість діяти без перешкод і заборон у якій-небудь галузі; філософська категорія – можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства; легкість, відсутність утруднень у чому-небудь; простота, невимушеність у поведженні; вільний від праці час* [4, с. 1300]. Всесвітньовідоме авторитетне енциклопедичне видання «Британіка» слово «свобода» розкриває як *поняття на противагу політичному підкоренню, ув'язненню чи рабству* [5].

Фактично в контексті «права на свободу вираження поглядів», в тому числі і політичних, **поняття «свобода»** означає таку ціннісну основу права, яка полягає в можливості будь-якого вільного волевиявлення, яке не шкодить іншим і загальному благу.

II. Наступним елементом, що включає поняття «право на свободу вираження політичних поглядів» – це «вираження поглядів». Згідно Великого тлумачного словника української мови [6] слово «погляд» – означає: *спрямованість, скерованість зору на кого-, що-небудь; думка, судження про що-небудь*, а слово «виражати» означає: *виявляти, показувати що-небудь певними ознаками, діями і т. ін.; передавати, висловлювати*. Тобто у контексті наведеного вище словосполучення «виражати погляди» слід тлумачити як передавати, висловлювати думку, судження про що-небудь. При чому згідно Конституції України (ст. 34) кожна людина може це робити вільно – усно, письмово чи в інший спосіб за вибором - через збір, зберігання, використання чи поширення інформації, через яку об'єктивуються думки, судження, погляди, ідеї.

III. I, нарешті, «право на свободу вираження політичних поглядів» вказує на характер поглядів – «політичні», що слід тлумачити згідно «Політологічного словника» як погляди, які відображають *характеристику політичного життя країни, політичного простору життя тощо* [7, с. 603]. Згідно «Словника української мови» слово «політичний» означає: *який базується на політиці; державний, громадсько-правовий* [8].

Таким чином, виходячи із буквального тлумачення, **«право на свободу вираження поглядів»** слід розглядати як можливість будь-якого вільного волевиявлення кожної людини, яке не шкодить іншим і загальному благу, через збір, зберігання, використання чи поширення інформації усно, письмово чи у будь-який інший за вибором спосіб. А коли йдеться про вираження політичних поглядів, то дану дефініцію слід уточнювати: *«вільне волевиявлення кожної людини щодо політичного життя держави»*. Безперечно, при більш ґрунтовному аналізі поняття «право

на свободу вираження поглядів», в тому числі політичних, стає зрозумілим, що наведена дефініція носить узагальнюючий характер. Зокрема, залишається чимало відкритих запитань. Носить дане право природний характер? Чи можна обмежувати дане право?

Більшість науковців, аналізуючи дане право в контексті свободи вираження поглядів, доходять до висновку, що це право є природним, носить складний комплексний характер і не є абсолютним. Особливу увагу дослідники приділяють формам реалізації і структурі даного права. Так, вітчизняна вчена Л. Ярмол свободу вираження поглядів розкриває з двох позицій: як природне право - внутрішнє/зовнішнє вираження індивідом свого відношення до минулих, нинішніх та майбутніх явищ, подій, фактів чи якихось процесів реальності або їх оцінка [9, с. 12], що не залежить від держави і носить загальносоціальний характер [10, с. 182]; як суб'єктивне юридичне право - можливість усно, письмово чи в іншій дозволеній можливій формі виражати свої погляди, збирати, фіксувати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію та ідеї [11, с. 381], що залежить від держави, котра проголошує, визнає цю можливість [12, с. 182]. Інша дослідниця Е. Тітко вказує на те, що свобода вираження поглядів - це така сукупність прав, реалізація яких можлива через пошук, збір, отримання і поширення певної інформації в різних сферах суспільного життя без втручання держави і незалежно від державних кордонів [13, с. 16-17]. Х. Воробець визначає свободу вираження поглядів як базову умову для розвитку та самореалізації людини, яка виявляється у вільному висловлюванні, читанні чи написанні своїх думок та поглядів [14, с. 253]. А. Строган зі своєї сторони акцентує увагу на тому, що право на свободу вираження поглядів слід розглядати як базову ознаку та обов'язковий елемент незалежності людини від держави, підпорядкованості держави громадянському суспільству, що унеможливорює інформаційну експансію зі сторони держави і дозволяє членам громадянського суспільства обстоювати власні думки, погляди на події, які відбуваються

[15, с. 92]. На думку В. Гвоздева, свободу вираження поглядів потрібно розглядати крізь призму трьох базових можливостей, які і становлять три етапи її здійснення: свобода думки; свобода слова; свобода преси [16, с. 14]. Дуже близьке розуміння даної свободи пропонує В. Павликівський, який до її змісту включає: свободу думки; свободу слова (свободу висловлювань, переконань у будь-якій формі - усно, письмово, за допомогою зображення - тощо); свободу використання інформації (її отримання, зберігання та поширення) [17, с. 404]. На складний комплексний характер даної свободи вказують Вольфганг Бенедек та Маттіас Кеттеман, які вважають, що до структури свободи вираження поглядів слід включати: свободу поглядів, свободу виражати ці погляди і свободу інформації, а також похідні від цих прав - свободу преси та свободу ЗМІ [18, с. 25].

З аналізу наведених трактувань досліджуваного права можна вивести загальні та специфічні його характеристики. До загальних рис слід віднести такі характеристики: загальносоціальний, загальнодемократичний та природний характер; невідчужуваність; невід'ємність. Щодо специфічних рис, то слід враховувати, що свобода вираження політичних поглядів як природне право не може піддаватися впливу чи тиску, оскільки неможливо контролювати внутрішній світ людини, разом з цим, коли йдеться про реалізацію даного права як суб'єктивного права шляхом збору, використання та поширення інформації, в якій об'єктивуються думки, погляди, переконання та судження людини, то за умови нанесення цим шкоди іншим людям чи загрози загальним благам вони можуть обмежуватись. До прикладу не можна пропагувати терор як засіб державного управління і політичного режиму, оскільки реалізується такий засіб шляхом застосування насильства, залякування, придушення політичних, ідеологічних та інших опонентів аж до фізичного знищення. Такі режими антидемократичні і сама їх пропаганда – це вже кримінальне правопорушення. Тому в даному разі специфіка права на свободу вираження поглядів полягає в тому, що людина може

мати такі погляди та переконання, але якщо вона не висловлює їх, не поширює і не пропагує, то це залишиться у межах її внутрішнього світу, її свідомості і ніхто не зможе притягнути до відповідальності таку особу, оскільки неможливим є втручання в процеси мислення людини. Але у випадку поширення таких поглядів і переконань чи пропагування у якийсь спосіб (усно чи письмово) така особа буде піддана заходам кримінальної відповідальності. Тобто за думку не карають, а от якщо вона об'єктивована у якійсь формі і суперечить інтересам суспільства (загальному благу) чи порушує права іншого індивіда – настає юридична відповідальність. З цих міркувань право на свободу вираження політичних поглядів не можна вважати абсолютним.

Підтвердженням того, що дане право не носить абсолютного характеру, є низка рішень ЄСПЛ, у яких відображено правову позицію Суду щодо виправданого обмеження права на свободу вираження поглядів, коли йдеться про прикладу про терористичні загрози. Так, згідно ст. 10 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 р. [19] «свобода вираження поглядів» означає, що кожному належить право вільно виражати свої погляди та переконання, тобто вільно, без тиску, втручання чи дискримінаційних обмежень зі сторони держави обстоювати власні погляди, або ж одержувати, збирати чи передавати певну інформацію та ідеї, незалежно від кордонів. Водночас, коли такі думки чи погляди, направлені на порушення, обмеження прав людини, пропагування насильства, порушення громадського порядку, то ЄСПЛ у численних рішеннях обґрунтовує законність обмеження даного права. Так, у справі «Леруа проти Франції» [20] (Leroy v. France, № 36109/03), де заявником виступав карикатурист, малюнок якого про теракт у Всесвітньому торговому центрі було опубліковано у друкованому виданні 13 вересня 2001 року з підписом: «Ми всі мріяли про це – «Хамас» зробив» викликав бурхливий громадський протест і став підставою притягнення винуватця до відповідальності – штраф за виправдання тероризму. Заявник пан Леруа при цьому стверджував,

що згідно ст. 10 Конвенції відбулось обмеження його свободи вираження поглядів. Однак Суд висловив думку протилежного смислу: оскільки заявник своєю роботою прославляв насильницьке руйнування американського імперіалізму, висловлюючи моральну підтримку терористам, і таким чином принижуючи гідність жертв, схвально ставлячись до актів насильства, які мали наслідком тисячі смертей і каліцтв громадян, притягнення до відповідальності пана Леруа було законним, а відтак не було порушення ст.10 Конвенції. Суд акцентував на тому, що публікація карикатуриста могла призвести до хвилі насильства і порушення громадського спокою та порядку, а це є неприпустимим у демократичному суспільстві. Проте тут слід відмітити, що ЄСПЛ кожного разу ретельно підходить до аналізу та обґрунтування - були обмеження даного права законними і виправданими, чи ні, особливо коли справа носить політичне забарвлення. До прикладу у справі «Фарук Темель проти Туреччини» (Faruk Temel v. Turkey, № 16853/05) [21] Суд визнав обмеження ст. 10 Конвенції щодо заявника. Пан Темель, голова однієї із політичних партій у Туреччині, на партійних зборах проголосив заяву, в якій засудив різко США за вторгнення до Іраку, висловив протест щодо зникнення у поліцейських відділках затриманих і також критикував поміщення лідера терористичної організації в одиночну камеру. За такий виступ його було засуджено. Пан Темель опротестовував таке рішення, мотивуючи тим, що було порушено його право на свободу вираження політичних поглядів. Суд не визнав законним таке засудження, мотивуючи тим, що пан Темель як політичний лідер висловив свою невдоволену позицію щодо актуальних питань, які становили суспільний інтерес, при цьому абсолютно не закликаючи до проявів насильства чи озброєного опору, а тому в даному разі було допущено порушення ст. 10 Конвенції. Отже, з наведених рішень ЄСПЛ можна зробити висновок про те, що Суд завжди стоїть на позиції необхідності дотримання балансу між повагою до прав і свобод людини та антитерористичною діяльністю держави.

Висновки. Отже, на підставі наведеного можна узагальнити і запропонувати наступну дефініцію: **право на свободу вираження політичних поглядів** - це гарантована законом можливість індивіда вільно збирати і акумулювати інформацію про різноманітні соціально-історичні умови розвитку конкретної політичної партії, політичного процесу, суспільства і держави і, на цій основі, формувати власну політичну позицію як систему політичних поглядів. При цьому слід розуміти, що погляди і дії спрямовані на досягнення саме політичних ідеалів. Фактично «право на свободу вираження політичних поглядів» є базовою ознакою демократії, яка вказує на незалежність людини від державної влади і підпорядкованість держави демократичному суспільству. При повній реалізації цього права унеможливлюються ситуації інформаційної експансії зі сторони держави, що власне дозволяє членам громадянського суспільства мати, поширювати, обстоювати та пропагувати свої політичні переконання, погляди та думки щодо подій політичного життя, які відбуваються у державі.

Список використаної літератури:

1. Лях В.В. Соціальні, особистісні та екзистенційні виміри свободи. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2004. Випуск 44. С. 1-14.
2. Герман К.Ю. Розвиток ідеї свободи у філософських та правових дослідженнях. *Право та інновації*. № 3 (11). 2015. С. 115-123.
3. Шаповал В. Морфологія та феноменологія свободи: контури однієї ідеї. *Філософські обрії*. 2003. Випуск 9. 295 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/search?query=Liberty>
6. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnyk.me/amp/dict/vts/%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4>
7. Політологічний словник. Навчальний посіб. для студ. вищ. навч. закл./ За редакцією М.Ф. Головатого та О.В. Антоноука. Київ: МАУП, 2005. 792 с.
8. Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D>

- 0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9
9. Ярмол Л. В. Поняття, значення, види поглядів та уявлень людини (теоретико-правове дослідження). *Держава та регіони*. Сер.: «Право». 2017. № 4 (58). С. 8-14.
 10. Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів як суб'єктивне юридичне право (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. 2015. № 813. С. 181-184.
 11. Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (теоретико-правове дослідження): монографія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 464 с.
 12. Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів як суб'єктивне юридичне право (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. 2015. № 813. С. 181-184.
 13. Тітко Е.В. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід Європейського суду з прав людини: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
 14. Воробець Х. М. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 249–254.
 15. Строган А. Ю. Право громадянина на свободу слова та думки в національних та міжнародних нормативно-правових актах: порівняльний аналіз. *Економіка та держава*. 2008. № 6. С. 91-93.
 16. Гвоздев В.М. Проблема й поняття свободи преси: сутність, зміст, структура: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2004. 20 с.
 17. Павликівський В. Кримінально-правове забезпечення свободи слова ата професійної діяльності журналістів в Україні: монографія. Харків: Панов, 2016. 488 с.
 18. Бенедек В., Катteman М. Свобода вираження поглядів та Інтернет. Страсбург: Вид-во Ради Європи, 2013. 200 с.
 19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами), (Європейська конвенція з прав людини), 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
 20. Leroy v. France, № 36109/03. URL: <https://futurefreespeech.org/leroy-v-france/>
 21. Faruk Temel v. Turkey, № 16853/05. URL: <https://futurefreespeech.org/faruk-temel-v-turkey/>

Baitaliuk Z. V. The right to freedom of expression of political views: problematic aspects of determining essential characteristics and definitions

It is determined that the right to freedom of expression of political views is manifested in the ability of a person to have a free expression of will regarding the political life of the state, which does not harm others and the common good. It is defined: general features of this right are general social, general democratic and natural character, inalienability, inalienability. The specificity of the right to freedom of expression of political views is that it, as a natural right, cannot be influenced or pressured, since it is impossible to control the inner world of a person, along with this, when it comes to the realization of this right as a subjective right through collection, use, distribution information in which the thoughts, views and beliefs of a person are objectified, they can be limited if they cause harm to other people or threaten the common good. It is proposed to define the right to freedom of expression of political views as the legally guaranteed opportunity of an individual to freely collect and accumulate information about various socio-historical conditions of development of a specific political party, political process, society and state and, on this basis, to form one's own political position as a system of political views. It was concluded that the right to freedom of expression of political views is a basic feature of democracy, which indicates the independence of a person from state power and the subordination of the state to a democratic society. With the full realization of this right, situations of information expansion on the part of the state become impossible, which actually allows members of civil society to have, spread, defend and promote their political beliefs, views and opinions regarding the events of political life that take place in the state.

Key words: freedom, democracy, democratic society, freedom of expression of political views, right to freedom of expression of political views.